

Juozas Skirius

LIETUVOS KARINĖS MISIJOS SIUNTIMAS Į JAV IR JOS VEIKLA 1919-1921 M.

1918 m. pabaigoje - 1919 m. pradžioje, kuriant Lietuvos kariuomenę, nemažai vilčių buvo dedama į Jungtines Amerikos Valstijas, ten gyvenančius tautiečius. Glaudesniems santykiams su jais palaikyti ir išskylančioms problemoms su JAV administracija sparčiau spręsti Lietuvoje buvo nutarta į JAV pasiųsti specialią misiją.

Straipsnio tikslas - nušviesti lietuvių misijos, siunčiamos į JAV, formavimo istoriją, atskleisti jos siuntimo priežastis ir iškeltus uždavinius bei misijos veiklos rezultatus Jungtinėse Amerikos Valstijose.

LIETUVOS VYRIAUSYBĖS ATSTOVŲ SIUNTIMO Į JAV IDĖJOS FORMAVIMASIS

Permaisingais 1918 metais Amerikos lietuviai brandina mintį organizuoti Amerikoje gyvenančių lietuvių karinį dalinį Lietuvos Vyriausybei remti. 1919 metų pradžioje ši idėja pradeda įgyvendinti¹. Tai buvo žinoma Lietuvos Vyriausybei, nes "Lietuvos Laisvės Legiono" (taip vadinosi formuojami daliniai) vienas iniciatorių, J.K.Miliauskas-Milius, 1919 metų vasario 3 d. laišku iš Bruklino informavo apie šią veiklą Lietuvos krašto apsaugos ministeriją ir prašė nu-

1 Plačiau žr.: Skirius J. Lietuvių buržuazijos politinių grupuočių mėginimai užmegzti santykius su JAV valdžia 1917-1919 m.// Istorija. - V., 1987. -T. 28. - P. 81-84.

rodymų dėl būsimos Lietuvos kariuomenės uniformos ir jos įstatų². Tuo metu Lietuvos Vyriausybė buvo labai suinteresuota, kad šis dalinys atvyktų į Lietuvą kovoti su bolševikais. Iš Lietuvos krašto apsaugos ministro A.Merkio laiško J.K.Miliauskui-Miliui matome šio dalinio privalumus, į kuriuos atkreipė dėmesį Lietuvos Vyriausybės atstovai - pagalba ginkluotais žmonėmis ir amunicija³. To ypač trūko Lietuvai. Lietuvos Vyriausybės atstovai platesnę informaciją apie Amerikos lietuvių karinio pobūdžio organizacijas gavo balandžio 9 d. iš atvykusio Amerikos lietuvių veikėjo K.Česnulio, kuris buvo siųstas į Paryžių užmegzti ryšių su Lietuvos delegacija. Jis nurodė, jog trumpiausiu laiku galima būtų sudaryti Amerikoje 5 tūkstančių žmonių lietuvių kariuomenę⁴. Tai Lietuvos delegacijos Paryžiuje nariams padarė stiprų įspūdį. Dar buvo tikimasi, kad patys Amerikos lietuvių veikėjai sugebės be Lietuvos valstybės paramos atgabenti į kraštą karinius dalinius. Tačiau lenkų kariuomenės skverbimasis į Lietuvos teritoriją ir Vilniaus užėmimas pakeitė Lietuvos Vyriausybės požiūrį į Amerikos lietuvių karinio dalinio atgabenimo paspartinimą. 1919 m. balandžio 22 d. ministras pirmininkas M.Sleževičius skubiai išsiuntė M.Yčui laišką į Paryžių, įgaliodamas jį gauti JAV vyriausybės leidimą 10 tūkstančių Amerikos lietuvių karių atvykti į Lietuvą⁵. Mat dauguma tų karių buvo JAV piliečiai ir be JAV valdžios sutikimo į Lietuvą išvykti negalėjo⁶. Taigi Lietuvos diplomatams iškeliamas uždavinys, susijęs su Lietuvos valstybingumo pripažinimo klausimu. Neatsitiktinai gegužės 2 d. A.Voldemaras laiške į Vašingtoną įgaliojo Amerikos lietuvių Vykdomąjį Komitetą veikti ta kryptimi, o JAV valstybės departamento atstovams pabrėžė, kad "be Amerikos lietuvių karių pagalbos sunku bus išlaikyti Lietuvos nepriklausomybę"⁷. Lietuvos Vyriausybė su šių karių atvykimu siejo ne tik sėkmingą kovą su bolševikais ir lenkais, ne tik vylėsi turėti gerai pasirengusį ir ginkluotą pavyzdinį nacionalinės kariuomenės branduolį, bet ir tikėjosi įgyti Lietuvos karinį savarankiškumą, išsivaduoti iš vokiečių okupacinės kariuomenės priklausomybės. Be to, buvo tikimasi per Amerikos lietuvių karinius dalinius atkreipti Vakarų šalių, ypač JAV, politikų dėmesį į Lietuvą, gauti ne tik materialinę ar finansinę paramą, bet ir krašte sulaukti karinių specialistų iš JAV. Pats amerikonų atvykimas į kraštą turėjo turėti ir psichologinį efektą, nes

2 Lietuvos nacionalinės M.Mažvydo bibliotekos rankraščių skyrius (toliau - LNB RS). - F. 25. - B. 254. - L. 1.

3 Ten pat. - L. 3.

4 Lietuvos valstybinis archyvas (toliau - LVA). - F. 383. - Ap. 7. - B. 1. - L. 28.

5 Ten pat. - B. 23. - L. 2.

6 Lietuviai Amerikoje// Lietuva. - 1919, balandžio 16.

7 LVA. - F. 383. Ap. 7. - B. 24. - L. 187.

jie "atvežtų į Lietuvą naują gyvenimą ir sukeltų begalinį gyventojų ūpą"⁸. Taigi, Amerikos lietuvių kariniai daliniai - labai universalus dalykas Lietuvos Vyriausybės to meto užsienio politikoje.

1919 m. gegužės 7 d. Lietuvos delegacijos Paryžiuje posėdyje buvo pranešta, kad yra gauta telegrama iš Amerikos lietuvių, kur nurodoma, jog birželio 7 d. Čikagoje bus šaukiamas Amerikos lietuvių kongresas. Į jį buvo kviečiamas ir Lietuvos Vyriausybės atstovas. Lietuvos delegacija nutarė apie tai informuoti Lietuvos Vyriausybę ir prašyti leidimo siųsti savo atstovus į JAV, nes šis Kongresas turės didelę reikšmę Lietuvos klausimo sprendimui⁹. Jau iš anksto atstovui buvo numatytas uždavinys - rūpintis Amerikos lietuvių kariniais daliniais ir jų gabenimu į Lietuvą. Taigi Lietuvos Vyriausybės atstovo siuntimo į JAV idėja galutinai susiformuoja 1919 m. gegužės pradžioje.

LIETUVOS KARINĖS MISIJOS PARENGIMAS

Gegužės 24 d. Lietuvos delegacijos Paryžiuje ataskaitoje pareikšta abejonė dėl Lietuvos Vyriausybės siūlomų kandidatūrų - kunigo A.Vilimavičiaus ir grafo A.Tiškevičiaus¹⁰. Sunku pasakyti, kodėl jie netiko būti atstovais Jungtinėse Amerikos Valstijose. Be to, apie juos Lietuvos Vyriausybė teiravosi ir JAV karinės misijos Kaune narį E.Daulį (Ernest J. Dawley)¹¹. Tuo pačiu metu jau sprendžiamas klausimas, kada ir kaip išsiųsti Lietuvos misiją, t.y. ne vieną atstovą, o kelis žmones. Gegužės 30 d. Lietuvos Vyriausybė įpareigojo Lietuvos prekybos ir pramonės ministrą J.Šimkų, vykstantį į Liepoją, įteikti raštą JAV misijos Pabaltijo šalyse vadovui V.Griui (Warwick Greene). Jis rašte buvo prašomas informuoti JAV delegaciją Paryžiuje apie rengiamą Lietuvos misijos kecionę į JAV ir padėti jai savo tikslą pasiekti¹². Iš M.Sleževičiaus birželio 6 d. laiško Lietuvos atstovui Liepojoje paaiškėja, kad Lietuvos misija į JAV jau turės platesnius įgaliojimus, negu buvo manoma anksčiau. Be karinių klausimų, Lietuvos misijai jau buvo pavesti politiniai-diplomatiniai uždaviniai¹³. Kodėl buvo praplėsti siunčiamų į JAV atstovų įgaliojimai? Tuo metu į Lietuvą atvykęs Ame-

8 1919 m. gegužės 15 d. Amerikos lietuvių abiejų tarybų susirinkimo protokolo nuorašas// LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 40. - L. 350.

9 Ten pat. - B. 1. - L. 52.

10 Ten pat. - B. 24. - L. 52.

11 Papers relating to the Foreign Relations of the United States. Paris Peace Conference, 1919. - Washington, 1947. - Vol. 12. - 189-193 p.

12 Lietuvos užsienio reikalų ministerijos raštas// LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 38. - L. 103.

13 Laiškas// Ten pat. - L. 105.

rikos lietuvių veikėjas R.Karuža plačiau informavo Lietuvos Vyriausybę apie Amerikos lietuvių padėtį, jų norą grįžti į Lietuvą ir JAV vyriausybės neigiamas pozicijas tuo klausimu¹⁴. Paaiškėjo, kad lietuviai, pirmiausia Amerikos lietuviai kariai, galės išvykti iš JAV tik pasikeitus Vašingtono vyriausybės politinei orientacijai Lietuvos atžvilgiu. Todėl vienas žmogus, toks, kaip atstovas Amerikoje, jau nebegalėjo išspręsti ir karinių, ir politinių klausimų. Reikėjo kelių asmenų.

Birželio pradžioje Lietuvos Vyriausybė baigė formuoti Lietuvos misijos į JAV sudėtį. Jos vadovu buvo numatytas žinomas lietuvių politikas ir diplomatas J.Šaulys, Lietuvos atstovas Berlyne. Birželio 12 d. Lietuvos Vyriausybė išreiškė norą, kad Lietuvos misija išvyktų garlaiviu, kuris turėjo birželio 30 d. išplaukti iš Kopenhagos į JAV¹⁵. Kartu buvo telegrafuota į Vašingtoną Amerikos lietuvių Vykdomajam Komitetui, kad jis pasirūpintų kiek galima greičiau gauti JAV vyriausybės leidimą misijos nariams atvykti į JAV¹⁶.

Birželio 23 d. J.Šaulio pranešimas Lietuvos ministrų kabinetui apie būsimą misijos veiklą Amerikoje atskleidžia tuo metu keliamus misijai uždavinius. Atkreipdamas dėmesį į Amerikos lietuvių partijų ginčus ir nesutarimus, J.Šaulys rekomendavo Lietuvos Vyriausybei įtraukti į misijos sudėtį nors vieną kunigą, kuris padėtų misijos nariams palaikyti santykius su gausiomis lietuvių katalikų organizacijomis Amerikoje, be kurių palankumo misijos darbas mažai efektyvus¹⁷. Vadinasi, misija turėjo telkti skirtingas Amerikos lietuvių partijas bendram darbui Lietuvos Vyriausybės naudai. Tuo buvo suinteresuoti ir patys Amerikos lietuviai. Birželio 27 d. Lietuvos Vyriausybės posėdyje buvo galutinai nustatytos Lietuvos misijos veiklos kryptys. Pirmiausia ji turėjo rūpintis Lietuvos valstybingumo pripažinimu, o paaiškėjus politinei situacijai, pradėti organizuoti Amerikos lietuvių karinių dalinių perkėlimą į Lietuvą¹⁸. Bet visgi svarbiausias Lietuvos misijos uždavinys buvo karinis. Tai patvirtina 1919 m. išėjusi misijos nario karininko L.Natkevičiaus knygutė apie Lietuvos kariuomenę, kurioje autorius atvirai pabrėžė svarbiausią misijos tikslą - karinį¹⁹. Be to, tai parodo ir planuojamos misijos sudėtis: iš keturių jos narių du buvo kariškiai.

Tačiau Lietuvos misiją išsiųsti buvo delsiama. Pirmiausia Lietuvos de-

14 R.Karužos Lietuvos ataskaita// Lietuvos atstatymas. - 1919. - Nr. 9. - P. 261.

15 Lietuvos vyriausybės telegrama H.Jazdauskui// LVA. - F. 383. - Ap. 1. - B. 187. - L. 189.

16 M.Sleževičiaus telegramos nuorašas// LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 385. - L. 889.

17 J.Šaulio pranešimas Lietuvos vyriausybei// Ten pat. - B. 42. - L. 103.

18 1919.06.27. Lietuvos ministrų kabineto posėdžio protokolas// LVA. - F. 923. - Ap. 1. - B. 24. - L. 10.

19 Natkevičius L. Lietuvos kariuomenė. - New York, 1919. - P. 9.

legacijos Paryžiuje nariai teigė, kad politinius klausimus, kurie liečia ir Lietuvos misiją, reikia spręsti Paryžiuje, kur tuo metu buvo pagrindiniai JAV politiniai veikėjai²⁰. O tik po to siūsti misiją į Ameriką organizuoti karinių dalinių perkėlimo į Lietuvą. Be to, Lietuvos diplomatai abejojo ir dėl J.Šaulio kandidatūros, nes jis ilgai dirbo Berlyne ir todėl gali būti nepopuliarus tarp amerikiečių²¹. Lietuvos misijos į JAV parengimo procesas įgauna dvi kryptis. Misijos sudėty formavo ir jos veiklos uždavinius formulavo Lietuvos Vyriausybė Kaune, o įveikti misijai iškilusį diplomatinį barjerą, t.y. gauti amerikiečių sutikimą įsileisti misiją į JAV, turėjo Lietuvos delegacija Paryžiuje. Nuo jų praktiškai priklausė ir misijos sudėtis, ir jai keliami uždaviniai. Lietuvos delegacijos Paryžiuje rekomendacijos ir patarimai iš esmės orientavo Lietuvos Vyriausybės požiūrį į misiją.

LIETUVOS KARINĖ MISIJA - LIETUVOS MISIJOS SUDEDAMOJI DALIS

1919 m. birželio 28 d. Versalio sutarties pasirašymas ir ypač JAV prezidento V.Vilsono išvykimas į Ameriką privertė iš naujo svarstyti Lietuvos karinės misijos išvykimo į JAV klausimą. Visiems buvo aišku, kad Lietuvos pripažinimo klausimas Jungtinėse Valstijose dabar bus sprendžiamas Vašingtone. O Lietuvos karinės misijos veikla Amerikoje bus siejama kaip tik su pripažinimu. Tačiau tuo metu JAV atstovų negatyvus požiūris į Lietuvos pripažinimą darė nerealią Lietuvos misijos (karinio ir politinio pobūdžio) idėją. Reikėjo ieškoti naujų ir įtikinamesnių motyvų Lietuvos misijai patekti į JAV. Liepos 16 d. Lietuvos delegacijos Paryžiuje posėdžio metu daug buvo diskutuojama Lietuvos misijos ir Amerikos lietuvių santykių klausimais²². Be to, ir Amerikos lietuvių tautinės tarybos liepos 29 d. posėdyje buvo nutarta dar kartą telegrafuoti į Paryžių A.Voldemarui, reikalaujant kuo skubiausiai nusiųsti į JAV Lietuvos Vyriausybės atstovą, kuris galėtų konsoliduoti Amerikos kietuvių veikimą²³. Rugsėjo 12 d. Lietuvos delegacija Paryžiuje įteikė raštą JAV valstybės sekretoriui R.Lansigui, prašydama įsileisti Lietuvos misiją į JAV, nes jos tikslas būtų "sustiprinti ryšius tarp Amerikos ir Lietuvos gyventojų ir supažindinti JAV vyriausybę bei visuo-

20 LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 1. - L. 84.

21 LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 3. - L. 58.

22 Ten pat.

23 Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyrius (toliau - VUB RS). - F. 1. - B. F393. - L. 193.

menę su Lietuvos politine, ekonomine padėtimi²⁴. Taigi oficialiai formuluojamas Lietuvos misijos tikslas būtų toks - veikti tarp Amerikos lietuvių, pirmiausia Lietuvos piliečių, siekiant abipusės ekonominės naudos. Tačiau tai buvo tik Lietuvos politikų diplomatinis žingsnis. Rugsjūčio 23 d. Lietuvos delegacija Paryžiuje gavo amerikiečių atsakymą. Jame buvo rekomenduojama Lietuvos misijos siuntimą atidėti iki tol, kol Amerikoje bus ratifikuota taikos sutartis²⁵. Tuo buvo duota suprasti, kad Lietuvos atstovų siuntimas į JAV yra nepageidaujamas. Tokia JAV valdžios atstovų pozicija mažų mažiausiai reiškė Lietuvos misijos idėjos likvidavimą. Reikėjo rasti išeitį. Neatsitiktinai Paryžiuje rugsjūčio mėnesį Lietuvos delegacijos nariai užmezgė ryšius su JAV armijos kapitonu V.Svorthautu (Sworthout), Lietuvoje žinomu Juododžio pavarde, kuris atstovavo keliolikai JAV karininkų, suinteresuotų tarnyba Lietuvos kariuomenėje. V.Svorthautas-Juododis buvo pasirengęs greitai laiku suorganizuoti Amerikos lietuvių brigadą iš 5-6 tūkstančių karių. Tuo metu tokia brigada kaip karinė jėga vargu ar buvo būtinai reikalinga Lietuvos Vyriausybei. Bolševikai jau buvo išstumti iš Lietuvos, Vyriausybė po mobilizacijos jau turėjo savo kariuomenę. Ryškėja politinis-propagandinis tikslas, kuris vis labiau slopina karinį tikslą. Nors lietuvių kova su lenkų okupantais nebuvo populiarūs Antantės valstybėse, visiškai atsisakyti karinių dalinių reklamos lietuviai negalėjo, nes ji tarp Amerikos lietuvių buvo gyva, o iš jų buvo tikimasi įvairios paramos.

1919 m. rugsėjo 20 d. iš Paryžiaus į JAV išvyko Lietuvos karinė delegacija, vadovaujama Lietuvos kariuomenės pulkininko V.Svorthauto-Juododžio. Apie jo veiklą lietuvių istoriografijoje yra pakankamai rašyta²⁶. Tik būtina kai ką pažymėti ir naujai įvertinti. Pirma, tarp V.Svorthauto-Juododžio veiklos ir jo vadovaujamos delegacijos į JAV bei formuojamos Lietuvos misijos į JAV yra glaudus, nors aiškiai dokumentais nefiksuojamas ryšys. Antra, amerikietis buvo pavaldus ir atsakingas už savo veiksmus majorui P.Žadeikiui, Lietuvos misijos nariui, Lietuvos karinės misijos pirmininkui. Trečia, V.Svorthautas, kaip JAV pilietis, galėjo tuojau pat gauti vizą ir išvykti į Ameriką, kur pradėtų praktiškai įgyvendinti karinių dalinių formavimo idėją. Ketvirta, Lietuvos delegacija Paryžiuje buvo įsitikinusi, kad jam, kaip amerikiečiui, pavyks greičiau ir lengviau prieiti prie JAV karinės ir galbūt civilinės valdžios ir tuo padaryti pradžią atvykstančiai

24 Rašto nuorašas// LVA. - F. 383. - Ap. 7. - B. 17. - L. 260.

25 JAV delegacijos laiškas// Ten pat. - L. 157.

26 Plačiau: Tarulis A. American-Baltic Relations 1918-1922: The Struggle Over Recognition. - Washington, 1965. - P. 272-277; Skirius J. Lietuvių buržuazijos politinių grupuočių mėginimai užmegzti santykius su JAV valdžia 1917-1919// Istorija. - V., 1987. - T. 28. - P. 88-94.

į JAV Lietuvos misijai.

Tuo tarpu Kaune toliau buvo tikslinami Lietuvos misijos uždaviniai, atsižvelgiant į JAV vyriausybės pozicijas, šlifuojamas oficialus misijos tikslas. Lietuvos Vyriausybės rugsėjo 13 d. posėdyje buvo svarstomi nauji misijos finansiniai uždaviniai. Paaiškėja, kad Amerikos lietuvių brigados idėja buvo tinkamiausia agitacijos priemonė, siekiant iš Amerikos lietuvių gauti didelę piniginę paskolą²⁷. O spalio 29 d. posėdžio protokole buvo užfiksuota, kad Lietuvos misijos "tikslas - politinis", bet žodis "politinis" pieštuku buvo perbrauktas ir ant viršaus užrašytas žodis "finansinis". Be to, misijos pirmininku buvo paskirtas buvęs Lietuvos finansų ministras J.Vileišis. Susidaro vaizdas, kad Lietuvos misijai yra keliami finansiniai uždaviniai. Lietuvos karinės misijos pirmininkas P.Žadeikis ne kartą pažymėjo, kad karinio dalinio organizavimas pirmiausia turėjo politinį ir paskolos gavimo tikslą, o tik po to karinį²⁸. Šiuo momentu, kaip rodo tolesnė problemos analizė, karinis tikslas jau iš esmės yra kitoks negu buvo karinės misijos idėjos formavimosi pradžioje.

LIETUVOS KARINĖS MISIJOS VEIKLA JAV

Sunkiai gavę leidimus, J.Vileišis ir P.Žadeikis 1919 m. gruodžio 18 d. atvyko į JAV. Trečiasis misijos narys J.Žilius, būdamas JAV pilietis, greičiau gavo vizą ir anksčiau išvyko į Ameriką. Lietuvos karinės misijos pirmininkas P.Žadeikis, vykdamas į JAV, jau žinojo, kad jam reikės stipriai reformuoti Amerikos lietuvių brigados idėją, kurią maksimaliai siekė įgyvendinti V.Svorthautas-Juododis. Tai lėmė, pirma, finansiniai sumetimai, nes V.Svorthauto plano įgyvendinimas buvo brangus, nepakeliamas Lietuvos Vyriausybei. Antra, P.Žadeikis, atvykęs į JAV, išsiaiškino, kad JAV vyriausybė nelabai palaiko lietuvių karinę veiklą Amerikoje, ji daugiau linkusi "stabdyti darbą, negu jį remti"²⁹. Trečia, Lietuvos Vyriausybė Amerikos lietuvių kariniame dalinyje, kuris turėjo būti nedidelis, norėjo matyti žmones, turinčius specialybes, tinkamas panaudoti Lietuvos ūkyje, taip pat ir lietuvius karininkus, kurie galėtų tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Ketvirta, pasinaudojant Amerikos brigados idėja, gauti Lietuvos kariuomenei iš JAV paramą karine apranga ir ginklais. Pagaliau Amerikos brigados idėją reikėjo išlaikyti dėl santykių su Amerikos lietuviais.

27 1919 m. lapkričio 30 d. P.Žadeikio nuomonė apie Amerikos brigadą Krašto apsaugos ministrui// LNB RS. - F. 25. - B. 250. - L. 5.

28 Ten pat. - L. 7.

29 1920 m. sausio 30 d. P.Žadeikio raportas KAM// LVA. - F. 384. - Ap. 2. - B. 23. - L. 170.

1920 m. sausio 10 d. Lietuvos Vyriausybės posėdyje buvo nutarta laipsniškai atsisakyti Amerikos brigados³⁰. Tuo tikslu sausio 25 d. buvo priimtas naujas "Amerikos brigados formavimo Lietuvoje pagrindinių sąlygų" projektas³¹. Siekiant išvengti brigados perkėlimo išlaidų, projekte pabrėžta, kad brigada formuojama Lietuvos teritorijoje. Nurodytas brigados dydis - 500 žmonių, kurie privalo turėti specialybę arba būti karininkai. Visi privalo mokėti lietuviškai. Šis punktas buvo nukreiptas prieš JAV armijos karininkus nelietuvius, užverbuotus Paryžiuje arba V.Svorthauto-Juododžio Amerikoje. Amerikos brigados karininkų ir kareivių algos sulyginamos su Lietuvos kariuomenės algomis. Projektas griežtai nustatė privalomą tarnybos laiką - vienerius metus, o 1920 m. gegužės 1 d. turėjo būti baigtas pačių savanorių registravimas. Toks Vyriausybės nutarimas tuojau buvo praneštas P.Žadeikiui į Vašingtoną. Amerikos brigados pavadinimas pamažu buvo keičiamas į pavadinimą "Savanorių kareivių-darbininkų batalionas". Balandžio 10 d. P.Žadeikis, apibūdindamas savanorių kokybinę sudėtį, Lietuvos krašto apsaugos ministrui pareiškė nusivylimą - iš 475 užsirašiusių važiuoti į Lietuvą valstybės lėšomis gerų specialistų yra ne daugiau kaip 20 žmonių. Karinės misijos pirmininkas siūlė sumažinti savanorių skaičių iki 300 ir iš jų išrinkti 50 žmonių, kuriems būtų galima apmokėti kelionę³². Lietuvos krašto apsaugos ministerija tokiai nuomonei pritarė. Iki 1920 m. liepos mėnesio į Lietuvą buvo išsiųsti 74 savanoriai ir tik 47 prisistatė Krašto apsaugos ministerijos žinioj, kuri juos paskirstė po įvairius karinius dalinius³³. Jie didesnės įtakos karinėje srityje nepadarė. Tai buvo daugiau agitacinė priemonė ekonominiams, ypač finansiniams, uždaviniams spręsti.

Be to, P.Žadeikis turėjo likviduoti V.Svorthauto-Juododžio sukurtą brigados štabą iš 8 JAV karininkų. Savo pranešimuose P.Žadeikis dažnai skundžiasi, kad šie karininkai nieko neveikia ir sunku rasti jiems kokio nors darbo. Visai atsikratyti karininkais galimybė atsirado, kai Lietuvoje 1920 m. kovo 3 d. buvo atleisti visi Amerikos brigados karininkai³⁴. Ši žinia Lietuvos misiją pasiekė po 2 savaitių. Kovo 24 d. Niujorke buvo sušauktas Lietuvos misijos posėdis, kur ir buvo svarstomas JAV karininkų Amerikos brigados štabo narių atleidimo klausimas. Pirmininkas J.Vileišis pranešė, kad Vašingtone šiomis dienomis bus keliamas Lietuvos pripažinimo klausimas. Jis išreiškė viltį, jog galima laukti tei-

30 LVA. - F. 923. - Ap. 1. - B. 26. - L. 30-31.

31 Ten pat. - L. 10-11.

32 1920 m. balandžio 10 d. P.Žadeikio raportas KAM// LVA. - F. 384. - Ap. 3. - B. 360. - L. 98. - 100.

33 Dokumentai apie savanorius// LVA. - F. 929. - Ap. 4. - B. 111. - L. 22-23, 237-242, 250.

34 1920 m. kovo 4 d. A.Merkio laiškas P.Žadeikiui į Vašingtoną// LVA. - F. 384. - Ap. 2. - B. 22. - L. 10.

giamų rezultatų ir todėl būtų labai negeistina, kad įpykinti JAV karininkai padarytų išsišokimų, kurie galėtų pakenkti Lietuvos valstybės reikalams. Todėl J.Vileišis rekomendavo su karininkais užbaigti geruoju. Posėdyje buvo nutarta atleisti amerikiečius karininkus, išpildant jų reikalavimus: išmokėti atlyginimą už kelis mėnesius į priekį ir nupirkti bilietus pirmos klasės vagonuose iki pat namų³⁵. Kovo 26 d. buvo likviduotas brigados štabas. Taip buvo užkirstas kelias tolesniam lėšų švaistymui, išlaikant šį neveiksmingą ir nereikalingą štabą.

P.Žadeikis turėjo dar vieną užduotį - išsiaiškinti "specialių" prekių užsakymo ir pirkimo galimybes³⁶. Tos specialios prekės - tai karinė apranga, batai, palapinės ir kiti reikmenys Lietuvos kariuomeni. Krašto apsaugos ministras A.Merkys įgaliojo P.Žadeikį tokių prekių užsakyti Amerikoje beveik už 17 milijonų auksinų³⁷. Tokį Lietuvos Vyriausybės skubų užsakymą galima paaiškinti pastebimai augančiu Lenkijos agresyvumu prieš Lietuvą. Jungtinėse Valstijose šių prekių buvo sukaupta sandėliuose karo metu ir buvo galima jų gana pigiai nupirkti. Tačiau P.Žadeikis stengėsi pageidaujamas prekes gauti kreditu. Tuo tarpu amerikiečiai reikalavo užmokėti grynais ir nesiėmė savo susisiekimu priemonėmis gabenti prekių į Lietuvą³⁸. Derybos su JAV Karo departamentu tęsėsi iki pat 1920 metų rugpjūčio mėnesio. Paties P.Žadeikio nuomone, amerikiečių siūlomų prekių kaina atrodo prieinama, tačiau Krašto apsaugos ministerijai nepatiko ne tik amerikiečių sąlygos, bet ir tai, kad siūlomos prekės buvo nenaujos, drabužiai smarkiai sudėvėti ir taisytini, žodžiu, prastos kokybės. Rugsėjo 9 d. P.Žadeikis buvo informuotas, jog šių prekių Lietuvos Vyriausybė dabartiniu momentu nepirks³⁹. Mat tuo metu Lietuvoje vėl atnaujino savo veiklą JAV Raudonasis Kryžius. Iš jo Lietuvos kariuomenė vėl pradėjo gauti ne tik medikamentų, bet ir karinės aprangos.

P.Žadeikis, kaip Lietuvos karinės misijos pirmininkas, Amerikoje veikė iki 1921 m. Tai fiksuoja jo ataskaita Lietuvos Krašto apsaugos ministerijai. Tačiau reikšmingesnių ir rezultatyvių jo veiklos faktų tais metais archyvų dokumentai nefiksuoja.

35 Ten pat. - Ap. 3. - B. 360. - L. 57-58.

36 Žadeikis P. Amerikos lietuvių visuomenės žiniai// Žvaigždė. - 1920. - Balandžio 23.

37 1920 m. balandžio 12 d. A.Merkio telegrama su prekių sąrašais// LVA. - F. 384. - Ap. 2. - B. 9. - L. 63-64.

38 1920 m. liepos 24 d. P.Žadeikio pranešimas Krašto apsaugos ministerijai// LVA. - F. 384. - Ap. 2. - B. 23. - L. 139.

39 1920 m. rugpjūčio 25 d. telegrama į Vašingtoną// Ten pat. - L. 109.